

- матеріалів / [упоряд. Г. Лактіонова]. – К.: Либідь, 2002. – 278 с.
4. Балакірева О., Бабак О. Діти України про свої права / О. Балакірева, О. Бабак // Соціальна політика та соціальна робота. – 2001. - №2. – С. 3-8.

In the article responsible problem of formation the responsibility of parents protection of the rights of children is analyzed from the point of view of social - pedagogical work with family.

Keywords: the parental responsibility, the responsibility of parents, protection of the rights, children of street.

Отримано 06. 02.2011 р.

УДК 364.048.6

А.Й. Капська

ТЕХНОЛОГІЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Стаття розкриває основні підходи до організації реабілітаційної роботи з підлітками, схильними до девіантної поведінки; визначає технологічну різноманітність як одну із умов включення девіантних підлітків у практичну діяльність.

Ключові слова: соціальна реабілітація, девіантна поведінка, адекватні технології, технологізація.

Статья раскрывает основные подходы к организации реабилитационной работы с подростками, склонными к девиантного поведения; определяет технологическую разнообразие как одно из условий включения девиантных подростков в практическую деятельность.

Ключевые слова: социальная реабилитация, девиантное поведение, адекватные технологии, технологизация.

Характер загальних закономірностей процесу соціальної реабілітації девіантних дітей відображають педагогічні принципи. Якраз принципи

диктують стратегію педагогічної діяльності, сприяють трансформації різноманітних засобів, форм і методів виховної профілактичної роботи в цілісну систему, тобто обумовлюють домінуючі напрями цілісного підходу до вирішення завдань соціальної реабілітації. Цілісний підхід ми розуміємо як чітку, сконструйовану на педагогічних принципах систему стратегічних шляхів і тактичних прийомів організації, управління і контролю реабілітаційного процесу, спрямованого на подолання негативної і формування позитивної орієнтації особистості підлітка.

Одним із домінуючих принципів, який доцільно застосовувати у практиці, є принцип інтегративності, оскільки він обумовлюється кількома причинами:

- інтегративний підхід протидіє однобічності профілактико-виховного впливу на підлітків;
- інтегративно сконструйована і адекватно застосована педагогічна діяльність за своїм змістом уже виключає погано організовану, безсистемну реабілітаційну роботу;
- порушення принципу інтегративності суперечить самій природі особистості дитини як складній саморегулюючій системі, яка потребує для свого розвитку певної широти і гармонійності соціально-педагогічних впливів.

Істотною для характеристики принципу інтеграції є та обставина, що у колективній та індивідуальній роботі з девіантними підлітками у процесі стимулювання фактора саморегуляції життєдіяльності інваліда реалізується ідея єдності та взаємної оптимізації.

Зважаючи на принципи інтеграції у загальнопедагогічному плані, процес соціальної реабілітації слід будувати так, щоб кожний крок у розвитку підлітка, у його функціонуванні був опосередкований навчанням і вихованням, які здійснюються відповідно до природно-соціологічних і соціально-психологічних закономірностей розвитку особистості.

Дотримуючись педагогічного принципу системності, варто проектувати педагогічний процес таким чином, щоб його функціонування базувалося: по-перше, на основі врахування особливостей окремих компонентів цього процесу; по-друге, на надійних організаційних і соціально-психологічних передбаченнях того, щоб ці компоненти перебували в оптимальному співвідношенні; по-третє, на постійній спрямованості суб'єктів педагогічної діяльності, на виявленні потенційних чи можливих осередків збою у розвитку педагогічних процесів, спроможних негативно вплинути на вирішення завдань щодо формування спрямованості особистості; по-четверте, на основі внесення регулярних і необхідних педагогічних корекцій, спрямованих на попередження потенційно існуючих чи реально діючих внутрішньо-системних негативних чинників.

Практика засвідчує, що застосування принципу системності дає змогу досить точно змодельовати педагогічний процес з девіантними підлітками, своєчасно виявити потенційні конфлікти "збою" в інфраструктурі тієї чи іншої педагогічної системи, своєчасно проводити профілактичну і корекційну роботу з метою їх нейтралізації, підтримувати на достатньому рівні динаміку.

Важливою умовою успіху реабілітаційного процесу є суб'єктивна позиція дітей з девіантною поведінкою у виховному процесі. І якраз застосування принципу співробітництва активізує цей процес. Співробітництво характеризується взаємною довірою, адекватним ставленням суб'єктів виховного процесу. При цьому ініціатором співробітництва завжди має виступати соціальний педагог, який проектує соціально-педагогічну роботу цілеспрямовано, правильно, доцільно і результативно.

Реабілітаційна робота з девіантними підлітками передбачає її здійснення у кілька етапів: діагностичний (що дозволяє виявити інтереси, потреби, моральні цінності, позитивні якості дитини, самосвідомість і самоповедінку), профілактичний, корекційний. Профілактика передбачає усунення причин і чинників, які викликають відхилення у поведінці і розвитку особистості. Корекція передбачає роботу з конкретними відхиленнями і спрямована, в першу чергу, на самого підлітка.

Враховуючи міру девіантності дітей, а також їхню ізоляцію від таких основних інститутів соціалізації, як сім'я, школа, поселення в школу-інтернат, можна вважати відправною точкою соціальної реабілітації. Це відбувається тому, що підлітки попадають у спеціально організоване середовище. Нове позитивне середовище завжди "працює" на розвиток особистості, на формування в неї розумних потреб, духовних запитів, самостійності й активності. Безперечно, таке середовище має бути створене. І його створення, на думку науковців [1; 2], має базуватися на таких засадах:

- об'єктивна позиція у взаємодії з підлітками, коли бесіди проводяться "очі в очі". У вихованця має бути можливість побути наодинці, поспілкуватися за своїм вибором;
- активність, яка потребує створення розвиваючо-виховного середовища, що стимулює появу і розвиток пізнавальних інтересів підлітка, його вольових якостей, емоцій і почуттів;
- стабільність і динамічність розвиваючо-виховного середовища, що сприяє створенню умов, які дають змогу підліткові змінювати навколишнє середовище залежно від його смаків і настроїв;
- компенсаційність забезпечує можливість кожній дитині займатися різними видами діяльності за власними інтересами;

- позитивна емоційність середовища, емоційна комфортність сприяє урізноманітненню вражень, позитивній збудливості;
- використання звичних речей для естетичного виховання (шляхом оформлення інтер'єру, одягу тощо);
- відкритість середовища дозволяє задіяти систему зовнішніх чинників впливу на підлітка, її постійне вдосконалення сприяє відкритості природі, культурі, суспільству, оточенню власного "Я" кожного вихованця, його власного внутрішнього світу.

З метою одержання найбільш детальної інформації про девіантну поведінку дитини необхідно:

- налагодити контакти з людьми, з якими у підлітка були позитивні взаємини;
- з'ясувати обставини дії цих позитивно спрямованих волонтерів;
- виявлення авторитетних людей і важливих для підлітка занять.

В даному випадку об'єктом діагностичної роботи мають бути такі характеристики, які впливають на поведінку підлітка:

- органічні (темперамент, рання зрілість, фізична сила, фізичні відхилення);
- особисті (здібності, міра впевненості в собі, задоволення, яке мають від захоплень, залежність від інших людей);
- соціальні (культура, соціальне оточення, панівна позиція, цінності, законодавство).

Аналіз отриманих даних дозволяє прогнозувати реабілітаційний результат і добирати адекватні технології. Саме педагогічні технології дають змогу: знаходити підґрунтя для результативної діяльності; мобілізувати кращі досягнення науки і досвіду, щоб гарантувати бажаний результат; будувати діяльність на інтенсивній, тобто максимально науковій, не на екстенсивній основі, яка призводить до виправданих затрат сил, часу і ресурсів; більше уваги приділяти прогнозуванню і проектуванню діяльності з метою попередження її корекції у ході виконання; використовувати найбільш повноцінно інформаційні засоби тощо.

Власне можна сказати, що технологічність стає домінуючою характеристикою діяльності людини, означає перехід на якісно нову сходинку ефективності, оптимальності, науковості. Дійсно, технологія – це не данина моді, а стиль сучасного науково-практичного мислення і сприяє радикальному вдосконаленню діяльності людини, підвищенню її результативності, інтенсивності, інструментальності, технологічної забезпеченості. Технологія в будь-якій сфері – це діяльність, яка максимально відображає об'єктивні закони даної предметної сфери і тому забезпечує адекватність діяльності визначеним цілям.

Основними характеристиками педагогічних технологій дослідники називають системність, концептуальність, науковість, інтегративність, гарантованість результату, відтворюваність, ефективність, якість навчання, його мотивованість, новизну, алгоритмічність, інформаційність, оптимальність, можливість трактування чи перенесення в нові умови [3; 4].

Звідси можна сказати, що технологія – це педагогічна діяльність, яка максимально реалізує в собі закони виховання, соціалізації і розвитку особистості і тому забезпечує її кінцеві результати. А педагогічна технологія – це вмотивована діяльність, яка реалізує науково обґрунтований проект освітньо-виховного процесу і яка володіє високою мірою ефективності, надійності і гарантованості результатів [5].

Педагогічною технологією соціальної реабілітації можна назвати комплекс, який включає:

- певні уявлення про передбачувані результати виховання;
- засоби діагностики поточного стану вихованців;
- пакет методів педагогічного впливу;
- критерії вибору оптимальних методів виховання для конкретних умов.

Для соціальної реабілітації найбільш сприйнятливими є особистісно-орієнтовані педагогічні технології. В їх основі є незаперечне визнання індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної людини, наділеної своїм неповторним суб'єктивним світом і досвідом. Використання особистісно-орієнтованих педагогічних технологій соціальної реабілітації підлітків з девіантною поведінкою не можна здійснити без врахування внутрішнього протесту підлітка як носія суб'єктивного досвіду. Крім того, застосування цих технологій і управління ними залежить від індивідуальних здібностей підлітка як суб'єкта реабілітаційного процесу. Це робить технології гнучкими, варіативними, багатофакторними.

Ефективне функціонування педагогічних технологій у соціальній реабілітації девіантних дітей передбачає:

- визначення підлітка суб'єктом реабілітаційного процесу;
- визначення мети соціальної реабілітації як розвитку індивідуальних здібностей дитини, відновлення порушення зв'язків і його взаємовідносин з середовищем;
- пошуки засобів, які забезпечують реалізацію визначення мети шляхом виявлення і структурування суб'єктивного досвіду дитини, її спрямованого розвитку у процесі реабілітації.

Педагогічні технології соціальної реабілітації передбачають створення сприятливої соціокультурної ситуації розвитку, саморозвитку, самовдосконалення і самореалізації підлітків з девіантною поведінкою.

Педагогічні технології соціальної реабілітації виконують організуючу, зв'язуючу та координуючу функції між розвитком дитини як суб'єкта

діяльності і розвитком самої діяльності, між формуванням мікроколективу і розвитком особистості, між процесом виховання і самовиховання.

Необхідність індивідуального підходу у процесі реабілітації девіантних підлітків визначається тим, що ми маємо справу з контингентом вихованців, у яких різні умови виховання і різні причини, які спровокували відхилення у поведінці, різний рівень девіантності, різні психологічні особливості.

Для здійснення соціальної реабілітації таких підлітків необхідно визначити суб'єктивні й об'єктивні передумови прояву девіантної поведінки, виявити позитивні і негативні якості, включення підлітка в соціально-значущі справи згідно з його здібностями та інтересами, спонукання підлітка до самовиховання, налагодження взаємної довіри.

У спілкуванні педагог має звертатися лише по імені, і підліток має повідомлювати свою безпосередню причетність до власної соціальної реабілітації, бачити своє майбутнє (прогнозувати), розуміти суть поведінки у соціальному просторі, розвивати у них позитивну реакцію на думку спільноти, громади, мікроколективу.

Істотну роль відіграє самооцінка підлітків-девіантів. Вони не люблять вести мову про власні недоліки і достоїнства. А більшість навіть не задумується над цим. Практика дозволила виявити, що підлітки досить часто не мають достатніх знань про себе, не мають навичок і умінь групового спілкування, не вміють налагоджувати психологічно вмотивовані контакти у соціальному середовищі, не мають навичок управляти своєю поведінкою в тій чи іншій ситуації.

За такої ситуації поправити справу хоча б певною мірою можна, використовуючи ігровий соціально-педагогічний тренінг, який може допомогти вирішувати критичні ситуації, що стимулюють девіантну поведінку, усвідомлювати неадекватність реакції у звичних ситуаціях, формувати установку на адекватну реакцію, засвоєння адекватних способів реагування, установок, систем оцінок.

Помітну роль у ході соціальної реабілітації відіграють методи переконання, перебудови самосвідомості, методи регламентації поведінки, (заборона, обмеження, вказівки), методи переучування та переключення, спрямовані на зміну системи особистісних якостей підлітка. Все це дозволяє зменшити емоційно-психологічну напругу серед підлітків-девіантників і підготувати підґрунтя до систематичного навчання, взаємодії у мікросоціумі.

Особливу увагу доцільно звертати на утвердження його у конкретні справи, що потребують саморегуляції, самоконтролю, самодисципліни. Можна, наприклад, застосувати педагогічний метод "зриву" за А. С. Макаренком. Адже поставлені перед необхідністю щось вирішувати

терміново вони (девіантні підлітки) не в змозі займатися аналізом і копатися у своїх "за" і "проти". І в такій ситуації оперативно і рішуче діють. Але водночас для них є дуже важливою оцінка оточення, мікроколективу, що спонукає підлітка по-новому подивитися на себе.

Соціально-педагогічна реабілітація підлітків з девіантною поведінкою посилюється за рахунок методів і техніки психокорекції: індивідуальних (бесіда, співбесіда, сеанси психоаналітики), групові (інтерактивні, комунікативні, імітаційно-ігрові, невербальні з елементами музикотерапії та ін.).

Досвід роботи доводить, що соціальна реабілітація підлітків девіантної поведінки можлива за таких педагогічних умов:

- соціальний педагог завжди буде орієнтуватися не на діяльність педагога, як основний виховний захист, а на діяльність самого підлітка;
- соціальний педагог має налагоджувати емоційний і змістовий контакт у взаєминах з підлітком;
- спеціаліст має знати цілі і мотиви діяльності підлітка-девіанта;
- педагог повинен уміти знайти правильні шляхи, які ведуть до нівелювання асоціальних відносин підлітків з девіантною поведінкою і налагодження соціально-ціннісних особистих і ділових взаємовідносин;
- соціальний педагог має створити повноцінну готовність підлітків до виконання змодельованої діяльності.

Окрім того, соціальної реабілітації підлітків з девіантною поведінкою ставить перед соціальним педагогом такі завдання:

- слід ліквідувати егоїстичні мотиви діяльності і поведінки підлітків;
- відшукати адекватні шляхи і засоби формування у підлітків моральних, практичних, естетичних почуттів і вищих форм вольової діяльності;
- ліквідувати спотворення у розвитку рис і якостей особистості підлітка, нормалізувати їхню навчальну і соціально-значущу діяльність, поведінку і відносини, які проявляються у процесі їхньої діяльності.

Список використаних джерел

1. Бочарова В.Т. Педагогика социальной работы. – М.: SVR"Агрус", 1994. – 208с.
2. Лютий В.П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки: Навч. Посібник. – К.: Академія праці і соціальних відносин, 2000.
3. Шакурова М.В. Методика и технология работы социального педагога: Учеб. пособие для студентов высш. пед. Заведения. – М.: Академия, 2002. – 272с.
4. Соціальна педагогіка. Підручник для студентів ВНЗ. – К.: Центр

навч. літератури, 2009.

5. Технології соціально-педагогічної роботи/За ред. А.Й. Капської. – К.: УДЦССМ, 2000. – 254с.

The article focuses on the main approaches to the rehabilitation work with teenagers prone to deviant behavior; defines the technological varieties as one of conditions of deviant teenagers including in practical activity.

Keywords: social rehabilitation, deviant behavior, adequate technology, technologization.

Отримано 06.02. 2011 р.

УДК 376-056.36:17.022.1

О.В. Ковальчук

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДЕЗАДАПТОВАНИХ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито основи формування гуманістичних цінностей дезадаптованих дітей, показано, на що варто звернути увагу у вихованні таких дітей.

Ключові слова: гуманістичні цінності, дезадаптованість, моральність, моральна поведінка.

В статье раскрыты основы формирования гуманистических ценностей дезадаптированных детей, показано, на что стоит обратить внимание в воспитании таких детей.

Ключевые слова: гуманистические ценности, дезадаптированность, нравственность, моральное поведение.

Процес адаптації полягає у забезпеченні розвитку, формуванню нових взаємодій та нових соціальних зв'язків, тоді як дезадаптація, показує рівень адаптованості з неконструктивними реакціями та неспроможними конструктивними підходами до розвитку соціальних взаємодій. Таким чином, дезадаптація це – багатofакторний процес порушення взаємодії дитини із середовищем. Порушення адаптаційних механізмів дитини в